

УДК 347.734

DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2024.2.7>**М. М. Бліхар**

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри адміністративного та інформаційного права
Національного університету «Львівська політехніка»

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ РОЗВІДКИ ПІДПРИЄМСТВА В КОНТЕКСТІ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЙНИМ РИЗИКАМ ТА ЗАГРОЗАМ СУЧАСНОСТІ

У статті проаналізовано основні адміністративно-правові засади функціонування фінансової розвідки підприємства в контексті протидії корупційним ризикам та загрозам сучасності. На підставі аналізу існуючих наукових праць з окресленої проблематики доведено, що в науковому дискурсі основні акценти робляться на аналіз фінансової розвідки на макrorівні, під якою розуміється комплекс заходів, спрямованих на захист національних інтересів від дестабілізуючого впливу чинників зовнішнього і внутрішнього середовища на фінансову сферу, а дослідження проблемних аспектів фінансової розвідки на рівні підприємства є обмеженими та зорієнтованими, в основному, на визначення її як конкурентної розвідки, сутність якої полягає у здійсненні спеціально уповноваженими суб'єктами певних видів діяльності, спрямованої на збір та обробку інформації, одержаної із відкритих джерел у правомірний спосіб, на основі якої відбувається прийняття управлінських рішень та забезпечується конкурентоспроможність підприємства. Виокремлено декілька видів фінансової розвідки підприємства, зокрема: (1) конкурентну розвідку; (2) бізнес-розвідку; (3) промислове шпигунство. Обґрунтовано необхідність адміністративно-правового врегулювання питань правомірності та легітимності функціонування підрозділів фінансової розвідки на підприємствах, а також їх повноважень в межах здійснення контрольної-розвідувальної діяльності. Встановлено низький рівень законодавчого забезпечення та обмеженість нормативно-правового регулювання фінансової розвідки на рівні підприємства в Україні. Запропоновано формування комплексу заходів щодо посилення норм законодавства, яке регулює правовідносини у сфері встановлення відповідальності за вчинення правопорушень організаційно-правових принципів і механізмів реалізації розвідувальної діяльності на підприємстві та за використання протизаконних методів розвідувальної діяльності. Доведено відсутність в Україні нормативно-правового забезпечення у сфері формування методичних аспектів системи оцінювання та управління корупційними ризиками, що потребує унормування та закріплення на законодавчому рівні спеціального документа – Методичних рекомендацій щодо оцінювання корупційних ризиків та управління ними.

Ключові слова: фінансова розвідка, суб'єкти господарювання, господарська діяльність, адміністративно-правове регулювання, ризики, загрози, виклики, небезпеки, корупція, корупційні ризики.

Постановка проблеми. Події, що супроводжують розвиток України як незалежної, суверенної, демократичної та правової держави, характеризуються високим рівнем динамічності та невизначеності, на фоні яких створюється надійне підґрунтя для виникнення й інтенсифікації негативних явищ і процесів, одним із яких виявля-

ється здійснення протиправної діяльності в тіньовому секторі економіки та акумуляція значних капіталів від такої діяльності, результати якої потребують узаконення та інфільтрації в офіційний бізнес. Очевидно, що за таких обставин виникає необхідність ефективного запобігання та протидії дестабілізуючим явищам, що повинно

здійснюватися в межах правового поля із дотриманням норм чинного законодавства країни.

Однак, війна росії проти України істотно поглибила існуючі проблеми та розширила плацдарми для розвитку злочинності, особливо в економічній сфері. Очевидно, що з метою попередження та запобігання вчиненню економічних злочинів формуються та удосконалюються механізми правової протидії та створюються нові спеціально уповноважені органи державної влади, до компетенції яких належить здійснення діяльності в окресленому керунку, одним із яких є підрозділи фінансової розвідки. Проте, діяльність таких суб'єктів потребує чіткої законодавчої регламентації та нормативно-правового забезпечення. За таких обставин актуалізується необхідність дослідження адміністративно-правових засад функціонування фінансової розвідки не лише на макrorівні, а й на рівні підприємства, адже, виникнення нових ризиків та загроз сучасності призводить до необхідності протидії дестабілізуючим чинникам, що загрожують діяльності підприємств, та ефективній протидії їх впливу. З огляду на зазначене, проблематика дослідження виявляється актуальною та потребує поглибленого вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемні аспекти вивчення адміністративно-правових засад функціонування фінансової розвідки активно досліджуються на рівні держави та мають достатньо вагоме законодавче й нормативно-правове забезпечення на макrorівні. Зокрема, результати вивчення особливостей функціонування підрозділів фінансової розвідки державного рівня та суб'єктів первинного фінансового моніторингу достатньо вагомо розкриті у працях М. Довгої та О. Мельник [1], С. Мельника [2; 3], О. Тарасенко [4], Є. Легеза та Д. Белова [5]. Варто визнати, що зазначені науковці достатньо опосередковано звертають увагу та висвітлюють у своєму науковому доробку проблематику адміністративно-правового забезпечення функціонування фінансової розвідки на рівні підприємств в Україні, що свідчить про її перебування на стадії формування. Окремі аспекти та проблеми фінансової

розвідки на рівні підприємства знайшли своє відображення у працях Д. Ланде [6] та С. Албул [7].

Мета статті полягає у дослідженні адміністративно-правових засад та основних проблем функціонування фінансової розвідки підприємства, а також в з'ясуванні корупційних ризиків та загроз, виникнення яких обумовлює порушення механізмів її функціонуванню в нестійких умовах сучасності.

Виклад основного матеріалу. Ефективне функціонування фінансової розвідки в нестійких умовах запровадження спеціального правового режиму воєнного стану в Україні є вкрай важливим з точки зору необхідності захисту національних інтересів держави, суспільства та суб'єктів господарювання від реальних та потенційних корупційних ризиків і загроз, які виникають та чинять на них свій дестабілізуючий вплив. Очевидно, що за таких обставин розвідувальна діяльність переміщується на передній план та потребує не лише належної організації, а й правового забезпечення.

Відповідно до Закону України «Про розвідку» [8] її сутність визначається як організаційно-функціональне поєднання розвідувальних органів та діяльності, що ними здійснюється самостійно чи у взаємодії, з метою забезпечення національної безпеки. Закон визначає перелік розвідувальних органів, до яких належать спеціально уповноважені органи державної влади, а підприємствам заборонено здійснювати таку діяльність. Однак, суб'єкти господарювання часто піддаються неправомірним діям та несанкціонованим втручанням у їх діяльність інших економічних агентів, тому питання розвідувальної діяльності для них також є дуже актуальним. В даному контексті, Ланде [6, с. 51–52] обґрунтовує доцільність проведення підприємствами розвідувальної діяльності у сфері фінансів та пропонує її розглядати як конкурентну розвідку. З позиції науковця, конкурентна розвідка трактується як комплекс процедур щодо збору та оброблення інформації, необхідної для прийняття управлінських рішень, забезпечення конкурентоспроможності підприємства із оверлейних відкритих джерел, в т.ч. із комп'ютерних

мереж. При цьому, науковець наголошує, що фінансова розвідка на рівні підприємства виокремлюється у декілька видів: (1) конкурентна розвідка; (2) бізнес-розвідка; (3) промислове шпигунство.

Варто визнати, що функціонування фінансової розвідки на рівні підприємства є цілком обґрунтованим та доцільним, проте, через відсутність його нормативно-правового й законодавчого забезпечення, неможливо здійснити в повній мірі регламентацію. В даному керунку необхідним виявляється посилення адміністративно-правового регулювання фінансової розвідки підприємства, адже, відомо, що вона в тій чи іншій мірі функціонує та піддається впливу ризиків і загроз сучасного світу. Зокрема, варто акцентувати увагу на необхідності адміністративно-правового врегулювання питань легітимності функціонування підрозділів розвідки на підприємствах, а також в правовому полі регламентувати положення щодо протидії корупційним проявам серед працівників, на які покладаються обов'язки здійснення розвідувальної діяльності на підприємстві, адже корупція, як вагома загроза, присутня не лише в глобальних масштабах, а й на мікрорівні.

Очевидно, що певні ризики й загрози та навіть небезпеки всередині самої фінансової розвідки підприємства присутні, особливо тоді, коли йдеться про:

1) неефективність роботи підприємства, протидією чому є посилення та підкріплення засобів підвищення ефективності;

2) корупційні ризики у діяльності фінансової розвідки загалом та фінансово-розвідувальних операцій зокрема;

3) активну протидію ризикам в межах внутрішніх структурних підрозділів підприємства.

Як відомо, станом на сьогодні Україна залишається висококорумпованою державою, такою, що лідирує за показниками сприйняття корупції. Вченими доведено, що в середньому 10 % втрат інформації підприємств пов'язані із корупційними діями працівників [9, с. 114]. Тому, формування та адміністративно-правове регулювання механізмів виявлення корупціогенних факторів на підприємстві,

окремі з яких можуть бути застосовувані для моніторингу корупційних дій служби фінансової розвідки, є вкрай важливим та необхідним. Саме тому, необхідно застосовувати конкретні механізми виявлення та протидії чинникам, що обумовлюють порушення. В даному контексті необхідним виявляється посилення адміністративно-правового регулювання процесів безпосереднього спостереження за діяльністю суб'єкта господарювання та його працівників, здійснення аналізу їх повноважень; проведення опитувань та інших різнопланових соціологічних прийомів виявлення фактичного стану фінансових справ відповідно до повноважень осіб.

Зазначене дозволить виявити частоту та серйозність корупційного діяння, а відтак розробити антикорупційну політику в діяльності того чи іншого підприємства з урахуванням специфіки роботи його відділу фінансової розвідки.

Адміністративно-правове регулювання процесу виявлення корупційних правопорушень в системі фінансової розвідки підприємства повинне охоплювати декілька основних аспектів, які узагальнено на рис. 1.

Реалізація зазначеного потребує формування комплексу спеціальних заходів, основними із яких є проведення моніторингу рівня поточних корупційних діянь співробітниками підприємства та наслідків, що ними зумовлені. Крім того, корупційні ризики мають високий ступінь ймовірності настання, тому необхідним виявляється проведення верифікації ризику корупції на рівень загрози та потенціал поширення, а також факторів, що можуть призвести до цього. Очевидно, що адекватно розпізнавати серйозність корупційних ризиків достатньо складно, тому, суб'єкти розвідувальної діяльності на підприємстві повинні володіти ефективними навиками розроблення стандартних за формою та індивідуальних за змістом програм мінімізації рівня самого корупційного ризику, його системного зниження задля попередження й запобігання правопорушень, а не подолання, елімінації їх негативних наслідків на практиці [10, с. 195].

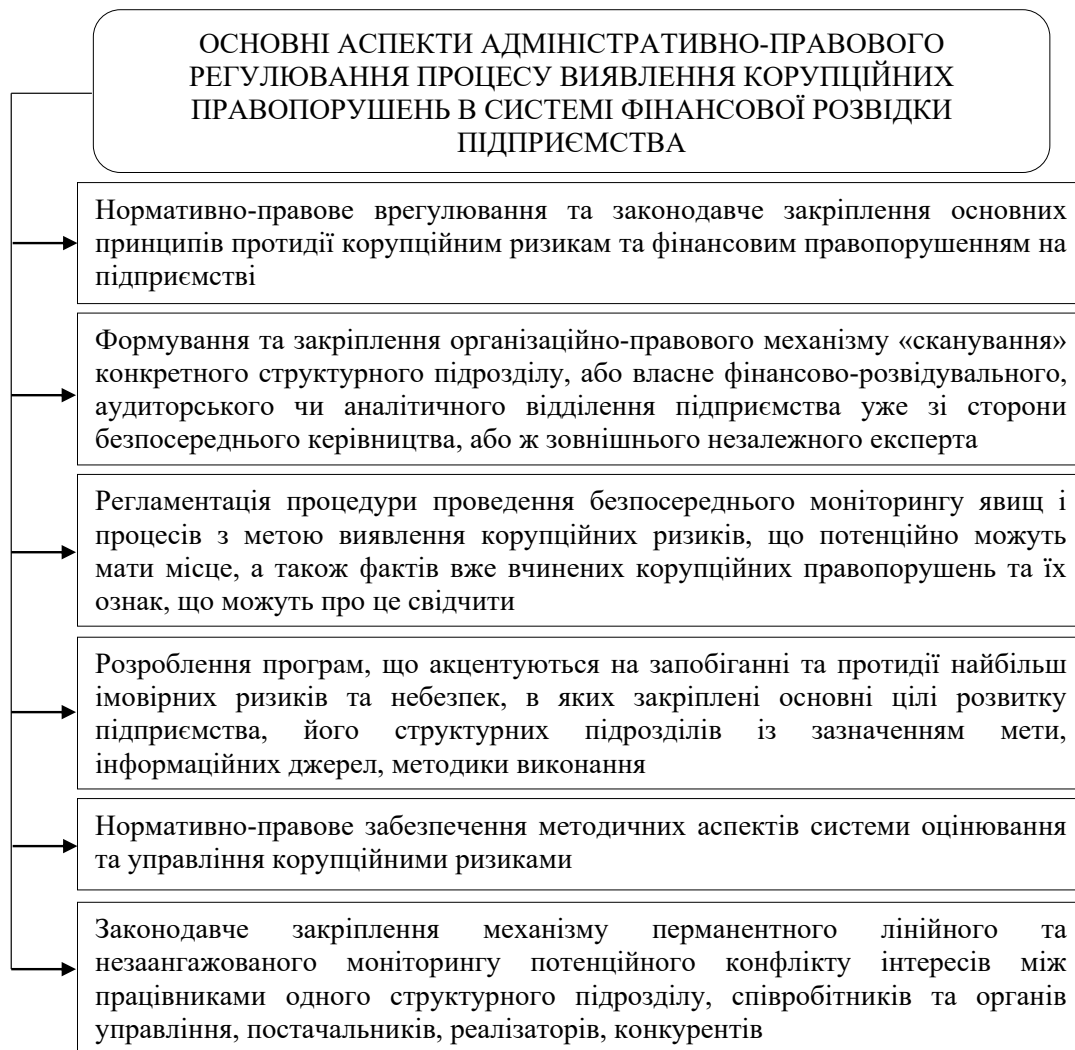

Рис. 1. Основні аспекти адміністративно-правового регулювання процесу виявлення корупційних правопорушень в системі фінансової розвідки підприємства

Джерело: сформовано автором за даними [10, с. 195]

Однак, зазначені вище заходи можуть успішно застосовуватися у практичній повсякденній діяльності з проекцією на правову систему та на правовий менталітет. Їх реалізація дозволить своєчасно виявляти корупційні ризики не доводячи підприємство до системних корупційних криз у своїй стратегічній та поточній діяльності. Проте, і цей перелік не можна вважати вичерпним та достатнім для впевненості у мінімальній корумпованості служби фінансової розвідки підприємства. Власне тому не менш необхідним виявляється оцінка всіх корупційних ризиків та конфлікту інтересів між суб'єктами.

Водночас, варто зауважити, що законодавством не заборонена діяльність так

званих секретних, або режимних відділів на окремих підприємствах, в установах та організаціях, що обумовлює неузгодженість нормативно-правових аспектів врегулювання діяльності підрозділів служби фінансової розвідки, що функціонують на таких суб'єктах господарювання. Виникає необхідність регламентації основних принципів фінансово-розвідувальної діяльності таких секретних, режимних, з певних причин закритих структурних підрозділів, або ж підрозділів із обмеженим доступом до нього основної кількості працівників, а також збереження та захист таємниці. Зважаючи на цей факт, провадити збір інформації суб'єктам розвідки щодо таких підприємств стає дуже не просто, а в пев-

ній частині за умови фахової діяльності їх аналітиків – просто неможливо. Саме тому отримання будь-якої інформації працівниками фінансової розвідки щодо даного підприємства всіма можливими законними методами потребує додаткових ресурсів та грошових вкладень.

Служба фінансової розвідки підприємства не є службою зовнішнього контраверсійного спрямування, що покликана нашкодити, поглинути приховану відповідно до закону інформацію, знайти постійні канали її витоку тощо. Її завданням не є нищпорити в предметі діяльності даного секретного підрозділу, а спрямовується на контроль за переміщенням ресурсів. Більше того, такі перевірки підвищують ймовірність виявлення фактів промислового шпигунства, крадіжок даних, ризик чого завжди існує. То ж, поза сумнівом, що фінансова розвідка підприємства, відповідно до локальних нормативно-правових актів має бути складовою секретних й режимних структурних підрозділів підприємств, а підрозділи, в свою чергу, підзвітні у фінансово-операційних питаннях керівному складу, або керівнику фінансової розвідки підприємства, що її нерідко очолює керівник самого підприємства.

У контексті ж зворотного зв'язку, хочеться додати, що працівники відповідних секретних, режимних, закритих структурних підрозділів підприємства, в свою чергу, не просто можуть, а неминуче мають залучатися до служби у аналітичних та аудиторсько-облікових відділах підприємств, задля більшої ефективності роботи останніх. Позаяк саме вони, у зв'язку із специфікою своєї діяльності, як правило, особливо фахово орієнтуються у методах ведення розвідки, як такої, обізнані в особливостях і тонкощах планування, збору інформації та її обробки.

Стає очевидним, що фінансова розвідка на підприємстві є ефективним інструментом його захисту від впливу дестабілізуючих чинників зовнішнього і внутрішнього середовища, а також зміцнення економічної безпеки. Тому, її адміністративно-правове регулювання потребує чіткості, узгодженості та адаптації до існуючих законодавчих й нормативно-правових норм.

Висновки і пропозиції. Таким чином, проведені дослідження адміністративно-правових засад функціонування фінансової розвідки підприємства в контексті протидії корупційним ризикам та загрозам сучасності, дають підстави стверджувати, що фінансова розвідка підприємства виявляється необхідним інструментом здійснення контрольно-розвідувальної діяльності та засобом захисту підприємства від несанкціонованого втручання у його діяльність інших економічних агентів. Виявлено достатню обмеженість нормативно-правового й законодавчого регулювання фінансової розвідки на рівні підприємства та встановлено, що дана економіко-правова категорія не регламентована чинним законодавством, а натомість використовується термін конкурентна розвідка. Доведено необхідність посилення адміністративно-правового регулювання фінансової розвідки підприємства.

В процесі дослідження встановлено, що основною загрозою фінансовій розвідці підприємства виявляються корупційні ризики, які виявляються основними причинами втрати інформації на підприємстві. Обґрунтовано необхідність посилення норм законодавства в частині встановлення відповідальності за вчинення правопорушень у сфері реалізації розвідувальної діяльності на підприємстві та за використання протизаконних методів розвідувальної діяльності.

Список використаної літератури:

1. Довга М.О., Мельник О.П. Проблеми правового регулювання фінансового контролю в Україні та шляхи їх вирішення. *Наукові праці НУ Одеська юридична академія*. 2021. С. 92–97. <https://doi.org/10.32837/npuola.v28i29.720>.
2. Мельник С.М. Правові засади організації та функціонування розвідки: деякі напрями вдосконалення. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. Вип. 2. С. 109–112. <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.2.20>.
3. Мельник С.М. Основні принципи та механізми правового регулювання організації та функціонування розвідки. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 1. С. 190–192. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-1/45>.

4. Тарасенко О.С. Окремі засади адміністративно-правового регулювання суб'єктів державного фінансового моніторингу: зарубіжний досвід. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 575–579. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-2/136>.
5. Лєгеза Є.О., Белов Д.М. Деякі особливості правового регулювання статусу Державної служби фінансового моніторингу України. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2022. Вип. 73. Ч. 2. С. 51–56. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.73.39>.
6. Ланде Д.В. Правові питання конкурентної розвідки. *Інформація і право*. 2020. № 2 (33). С. 51–68. [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2020.2\(33\).208089](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2020.2(33).208089).
7. Албул С.В. Організаційно-правові засади функціонування розвідки в Україні: теоретичні аспекти. *Південноукраїнський правовий часопис*. 2022. № 1-2. С. 5–9. <https://doi.org/10.32850/sulj.2022.1-2.1>.
8. Про розвідку: Закон України від 17.09.2020 р. № 912-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-IX#Text>.
9. Калюга Є.В. Фінансово-господарський контроль у системі управління: монографія. Київ: Ельга, Ніка-Центр, 2002. 360 с.
10. Сидоренко О.О. Протидія корупції як запорука ефективної правової системи держави. Корупційні ризики в публічній службі: компаративно-правовий аналіз досвіду Країн Східної та Західної традицій права : тези доп. регіон. наук.-практ. круглого столу, м. Запоріжжя, 28 берез. 2018 р. Запоріжжя, 2018. С. 194–198.

Blikhar M. Administrative and legal principles of the functioning of the financial intelligence of the enterprise in the context of combating today's corruption risks and threats

The article analyzes the main administrative and legal principles of the functioning of the enterprise's financial intelligence in the context of combating corruption risks and modern threats. Based on the analysis of existing scientific works on the outlined issues, it is proven that in the scientific discourse the main emphasis is on the analysis of financial intelligence at the macro level, which is understood as a set of measures aimed at protecting national interests from the destabilizing influence of factors of the external and internal environment on the financial sphere, and research problematic aspects of financial intelligence at the enterprise level are limited and mainly focused on defining it as competitive intelligence, the essence of which is the implementation by specially authorized entities of certain types of activities aimed at collecting and processing information obtained from open sources in a lawful manner, on the basis of which management decisions are made and the competitiveness of the enterprise is ensured. Several types of enterprise financial intelligence are singled out, in particular: (1) competitive intelligence; (2) business intelligence; (3) industrial espionage. The need for administrative and legal regulation of the legality and legitimacy of the functioning of financial intelligence units at enterprises, as well as their powers within the scope of control and intelligence activities, is substantiated. A low level of legislative support and limited legal regulation of financial intelligence at the enterprise level in Ukraine was established. It is proposed to form a complex of measures to strengthen the norms of the legislation, which regulates legal relations in the sphere of establishing responsibility for committing offenses of organizational and legal principles and mechanisms for the implementation of intelligence activities at the enterprise and for the use of illegal methods of intelligence activities. It has been proven that there is no regulatory and legal provision in Ukraine in the field of forming methodical aspects of the system of assessment and management of corruption risks, which requires standardization and consolidation at the legislative level of a special document – Methodological recommendations for assessment of corruption risks and their management.

Key words: financial intelligence, economic entities, economic activity, administrative and legal regulation, risks, threats, challenges, dangers, corruption, corruption risks.